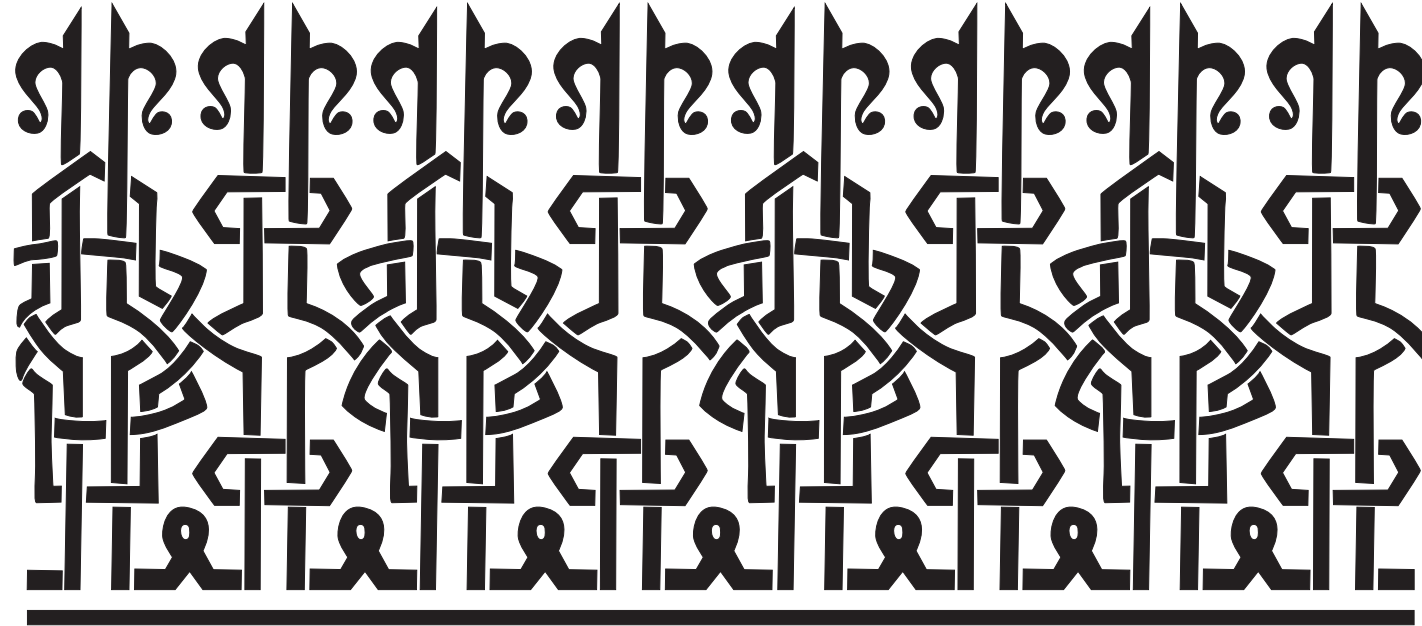
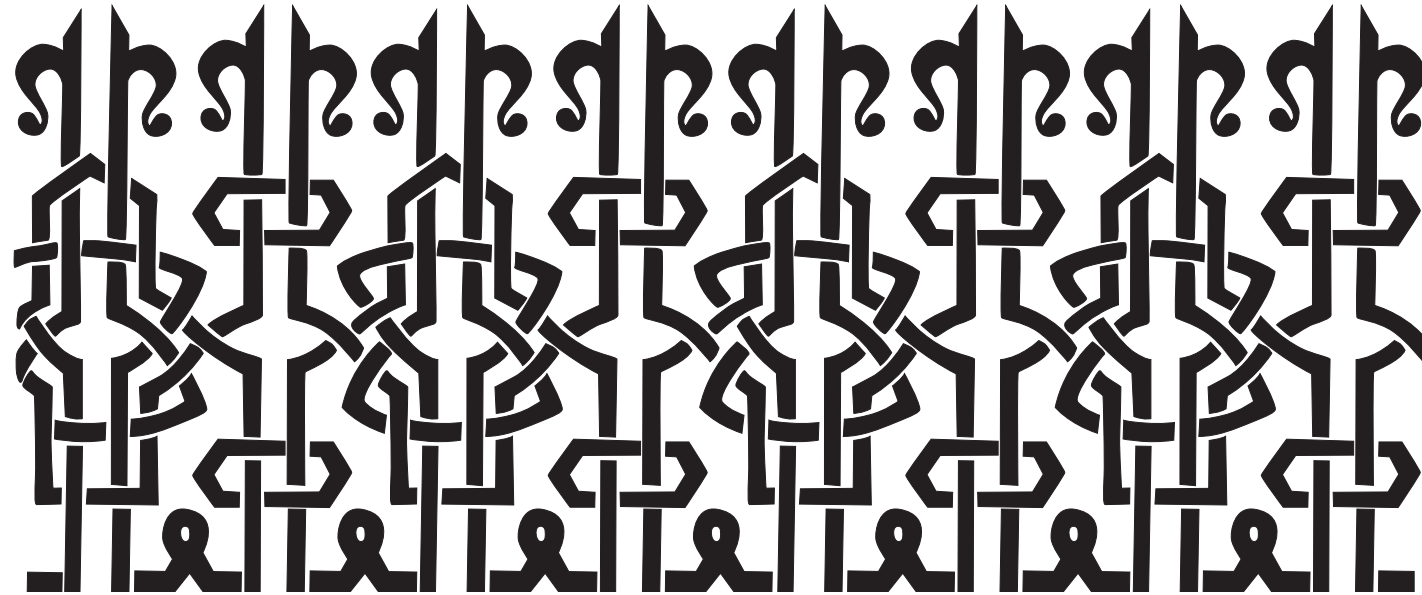

i.Ü. Yayın No : 5095
I S N : 0579-4080

SANAT TARİHİ

YILLIĞI

XXI

SANAT TARİHİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

Satış Fiyatı: ??-TL

Öğrenciye İnd. Satış Fiyatı: ??-TL

BU KISIM KİTAP HESAPLANDIKTAN SONRA ÜNİVERSİTEDEN
GELECEKTİR.

Baskı-Cilt

Yazın Basın Yayın Matbaacılık Trz. Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mh. Prestij İş Mrk. 27/806 K:9 Zeytinburnu/İST.
0212 565 01 22 Sertifika No: 12028

İ.Ü. Yayın No : 5095
I S SN : 0579-4080

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

SANAT TARİHİ YILLIĞI

XXI

SAYI 21 / 2008

İSTANBUL

2012

SANAT TARİHİ YILLIĞI

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

YAYIN KURULU

Uşun Tükel
Sorumlu

M. Baha Tanman
Engin Akyürek

Zühre İndirkaş
Sakine Eruz

DANIŞMA KURULU

Karin Adehl	İlknur Kolay
Ayda Arel	Hans Georg Mayer
Oluş Arık	Zeynep Mercangöz
Rüçhan Arık	Selçuk Mülayim
Oktay Aslanapa	Ayla Ödekan
Nurhan Atasoy	Semra Ögel
Esin Atıl	Gönül Öney
Serpil Bağcı	Filiz Özer
Afife Batur	Ebru Parman
Gönül Cantay	Günsel Renda
Yıldız Demiriz	Julian Ruby
Geza Fehervari	Zeki Sönmez
Semra Germaner	M. Baha Tanman
A. Sinan Güler	Zeren Tanındı
Zeynep İnankur	Uşun Tükel
Zühre İndirkaş	Tarcan Yılmaz
Robert Osterhout	Sema Doğan
Yelda Olcay Uçkan	Gülgün Köroğlu
Engin Akyürek	Turgut Saner
Bülent Tanju	Ahmet Kamil Gören
Ahu Antmen	

Sorumlu Müdür:

Simge ÖZER PINARBAŞI

Yayına Hazırlayanlar:

Arzu AKKAYA
Serap YÜZGÜLLER ARSAL
Ü. Melda ERMİŞ

Yazışma Adresi

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi
Ordu Caddesi 34459 Laleli/ İstanbul
Tel: 0212 455 57 00/ 15730/31
Faks: 0212 511 43 71- 511 24 67
email: styillik@istanbul.edu.tr

JOURNAL OF ART HISTORY

Istanbul University
Faculty of Letters

EDITORIAL BOARD

Uşun Tükel
Editor in Chief

M. Baha Tanman
Engin Akyürek

Zühre İndirkaş
Sakine Eruz

EDITORIAL ADVISORY BOARD

Karin Adehl	İlknur Kolay
Ayda Arel	Hans Georg Mayer
Oluş Arık	Zeynep Mercangöz
Rüçhan Arık	Selçuk Mülayim
Oktay Aslanapa	Ayla Ödekan
Nurhan Atasoy	Semra Ögel
Esin Atıl	Gönül Öney
Serpil Bağcı	Filiz Özer
Afife Batur	Ebru Parman
Gönül Cantay	Günsel Renda
Yıldız Demiriz	Julian Ruby
Geza Fehervari	Zeki Sönmez
Semra Germaner	M. Baha Tanman
A. Sinan Güler	Zeren Tanındı
Zeynep İnankur	Uşun Tükel
Zühre İndirkaş	Tarcan Yılmaz
Robert Osterhout	Sema Doğan
Yelda Olcay Uçkan	Gülgün Köroğlu
Engin Akyürek	Turgut Saner
Bülent Tanju	Ahmet Kamil Gören
Ahu Antmen	

Responsible Manager:

Simge ÖZER PINARBAŞI

Assistant Editors

Arzu AKKAYA
Serap YÜZGÜLLER ARSAL
Ü. Melda ERMIŞ

Correspondence Address

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi
Ordu Caddesi 34459 Laleli/ İstanbul
Tel: 0212 455 57 00/ 15730/31
Faks: 0212 511 43 71- 511 24 67
email: styillik@istanbul.edu.tr

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Sunuş

Günümüze Ulaşamayan Bir Tekke: Edirne’de Muradiye Mevlevihanesi
The Unknown Tekke: Muradiye Mevlevihanesi in Edirne

ÇİÇEK AKÇIL..... 1-21

Kültür Merkezi Dönüşüm Projesi Bağlamında Surp Vortvots Vorodman
Kilisesi

Surp Vortvots Vorodman Church in the Context of 2010 Project of Con-
version into Cultural Center

ELMON HANÇER..... 23-58

Osmanlı İmparatorluğu’nun Geç Döneminde İzmit’te İnşaa Edilecek
Üç Yapı İçin Hazırlanan Keşif Defterlerinin Yapı Malzemesi Açısından
Değerlendirilmesi

An Evaluation of Budget Estimates (1888-1912) Prepared for Three
Buildings to be Constructed in Izmit in Terms of Terminology of Bu-
ilding Materials

ŞENNUR KAYA..... 59-88

Topkapı Sarayı, Hasekiler Dairesi’nde Yeni Bulunan Bir Çeşme

The Newly Discovered Fountain in the Chamber of the Hasekis, Top-
kapı Palace

TARKAN OKÇUOĞLU..... 89-114

Geleneksel Sokak Dokusuna Sivil Mimarinin Katkısı: Antep Merkez
İlçesi, Yaprak Mahallesi

The Contribution of Civil Architecture to Traditional Street Structure:
Antep Merkez District Yaprak Quarter

SEVGİ PARLAK..... 115-142

**GELENEKSEL SOKAK DOKUSUNA SİVİL MİMARİNİN
KATKISI: ANTEP MERKEZ İLÇESİ YAPRAK MAHALLESİ**

Sevgi Parlak*

Abstract

The Contribution of Civil Architecture to Traditional Street

Structure: Antep Merkez District Yaprak Quarter

The study of examples of civil architecture in Anatolian cities is not only indispensable to define the way of life of Ottoman period people but it is also an important subject matter to see their physical contribution to the traditional street structure. Traditional streets, which serve as a bridge between the public sphere and the private property, change with the replacement of traditional civil architecture with flats in apartment buildings. Streets most affected from this change are dead-ends, where the feeling of privacy is more apparent. And also in shady streets of Antep and other Southeastern Anatolian cities where passages named kabaltı (abbara) and bay windowed houses are mainly seen. Traditional streets are replaced with wider streets where modern vehicles can easily move. This is a research of the streets of Antep Merkez District Yaprak Quarter which face the danger of losing their authenticity and the contribution of civil architecture to the structure of these streets.

---

*Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Güzel Sanatlar Bölümü Vezneciler 34134 İSTANBUL
E-mail: sevgiparlak@yahoo.com.

Giriş

Mahalleler, yerleşimlerin sosyal, idari ve fiziksel özelliklerini en iyi yansıtan, bir kentin mimari biçimlenişini en küçük ölçekte temsil eden yerleşim birimleridir. Sokaklar ise yerleşimler ve bu yerleşim alanları üzerindeki yapılar (sivil, dini, ticari, askeri yapılar v.b.) arasında ilişkiyi kurmakta ve mahalleleri birbirine bağlamaktadır.¹ Antep kent merkezindeki geleneksel sokak dokularının biçimlenişinde idari, ticari ve dini yapıların ağırlığı etkisini yoğun olarak hissettirmektedir. Araştırmamızın konusunu teşkil eden Yaprak Mahallesi'nin incelenmesi, bu mahalle özelinden yola çıkarak, kent merkezindeki geleneksel sokak dokusunun anlaşılması ve kentin mimari biçimlenişinin tanımlanabilmesi açısından önemlidir. Antep sokaklarında gözlemlediğimiz, özgünlüğünü koruyabilmiş yapıların ve mimari öğelerin kentin görünümüne olan önemli katkısı, geçirdiği müdahalelerle ortadan kalkan örneklerin nasıl olabileceğine dair sunduğu veriler, aynı zamanda birer belge niteliği taşımakta olup, her geçen gün yok olmaktadır. Bu sokaklardan ve evlerden, geleneksel tarihi dokusunu koruyabilmiş olanlar gözden geçirildiğinde, bu kente özgü bazı ortak noktalar belirlemek ve yerel bir terminoloji oluşturmak mümkün olabilmektedir. Tüm bu açılardan Yaprak Mahallesi'ndeki geleneksel sokak dokularının çalışılması, hem Antep özelinde hem de Anadolu şehirleri genelinde Osmanlı'nın geleneksel mahalle dokusunu tanımlamaya yönelik sunacağı veriler açısından da oldukça önemlidir ve risk altındaki bu öğeler korunmaya değer ölçekte. Bu amaçla araştırmamızda Yaprak Mahallesi sınırları içinde kalan, Dere Kenarı Sokağı, Şose Sokak, Kepkep Sokak ile Bay Ahmet Çıkmazı, Canoğlu Çıkmazı ve Bay Asım Çıkmazı isimli çıkmaz sokaklar incelenmiştir.

Antep'teki Geleneksel Kent Dokusu ve Yaprak Mahallesi'nin Kent İçerisindeki Konumu

Yaprak Mahallesi, eski kent yerleşiminin merkezi konumundaki Antep Kalesi'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Mahalle, güneyinden Dere Ke-

---

1 F. Tatlıgil, **Antep Kentinin Geleneksel Konut Dokusunun ve Sosyo-Kültürel Yapısındaki Değişimin İncelenmesi**, Yıldız Tek. Üni. Fen Bilimleri Enst. Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Yrd. Doç. Dr. Şen Yüksel, 2005, İstanbul, s. 13.

narı Sokağı, batısından Şose Sokak, kuzeyinden Kepkep Sokak ve doğusundan 14. yüzyıla ait bir külliye olan Ali Neccar Külliyesi'yle çevrilidir.² Ayrıca mahallede Bay Ahmet Çıkmazı, Canoğlu Çıkmazı ve Bay Asım Çıkmazı olmak üzere üç çıkmaz sokak³ yer almaktadır (**Şek. 1**).

Kentin erken tarihlerden beri uzun bir süre askeri bölge olması nedeniyle, olası bir saldırı durumunda kolay bir şekilde kaleye sığınabilmek için, ilk yerleşimlerin öncelikle kale ve kaleye ulaşan ana akslar üzerinde, kaleye yakın noktalarda şekillendiği bugünkü mevcut tarihi dokudan yola çıkarak söylenebilir.

Buna ilaveten, şehrin kuzeye doğru gelişmesine ağırlıklı olarak engel teşkil etmiş olsa da Alleben (Aynleben) Deresi, Halep yolunun konumu, ilk yerleşim yerleri olan Ömeriye Camii, Boyacı Cami ve Ali Neccar Camii'nin varlığı yeni yerleşimlere ön ayak olmuş ve şekil vermiştir.⁴ Osmanlı dönemindeki şehir dokusunun mekânsal kurgusunda belirleyici olan ana etmen, sosyal düzenin temelinde yatan cemaat, bir başka tanımlamayla mescit merkezli mahalle şekillenmesidir.⁵ Bu bağlamda, Yaprak Mahallesi'ndeki sebil, medrese ve camiden meydana gelen bir külliye olan Ali Neccar Külliyesi (14. yüzyıl) mahallenin kuruluşuna öncülük etmiş bir külliye'dir ve kaleye olan konumu itibarıyla de kentin en eski yerleşim yerlerinden biri olması açısından önemlidir. 17. yüzyıl Antep'i üzerine

2 N. Çam, **Türk Kültür Varlıklar Envanteri: Antep**, T.T.K. Yay., 2006, Ankara, s. 25.

3 Çıkmaz sokakların bazı yerleşimlerde, yapı adalarının artan nüfustan dolayı düzensiz bölünmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bkz. T. Kırmızı, Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Şehri Üzerine Bir Araştırma, İTÜ Mühendislik-Mimarlık Fak., Doktora Tezi, 1979, İstanbul, s. 389. Büyük parsellerin giderek düzensiz bir biçimde bölünmesiyle ortaya çıkan yola ulaşma sorunu, çıkmaz sokak uygulamasıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Bkz. U. Tanyeli, Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15. yy.), İstanbul Teknik Üni. Fen. Bilimleri Enst., Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Metin Sözen, 1987, İstanbul, s. 157. Çıkmaz sokak, bu tip sokağa açılan konutlara, diğer sokak biçimlerine göre daha fazla mahremiyet sağlamaktadır. Anadolu şehirlerinde sıkça karşılaşılan çıkmaz sokaklar, Tanzimat'ın ilanıyla birlikte yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamış, 1848-1882 tarihleri arasına ait altı nizamname ile birlikte, yol genişliklerine kadar kent planlamasına dair yeni kurallar getirilmiştir. Bkz. N. G. Yoldaş, Anadolu Geleneksel Konut Dokusundaki Çıkmaz Sokak İşlevinin Günümüzdeki Durumunun İrdelenmesi, Selçuk Üni. Fen Bilimleri Enst. Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, Konya, s. 2, 34-35.

4 H. Uğur, "1516 Yılında Antep Şehir Merkezi", **Antep Tarih Kültür Dergisi**, Y. 5, S. 26, Mayıs/Haziran 2010, s. 50.

5 H. Uğur, "Osmanlı Gelişme Döneminde (1600-1830) Ayıntap Şehri", **Antep Tarih Kültür Dergisi**, Y. 5, S. 30, Ocak/Şubat 2011, s. 43.

çalışmış olan Hülya Canbakal, Kadı Sicilleri'ndeki kente yönelik fiziksel tasvirlerden yola çıkarak, 17. yüzyılda kentte çıkmaz sokakların pek yaygın olmadığını ifade etmektedir.⁶ Bu bilgi ve yorumlardan yola çıkarak da bu tür sokak uygulamalarının 17. yüzyıldan sonra gelişmiş olabileceği düşüncesi akla gelmektedir.

1071'den itibaren Anadolu'ya gelen Türklerin yerleştiği yerler gözden geçirildiğinde, güvenlik sebebiyle halkların dinlere göre birbirinden ayrı yaşamayı genelde tercih ettiği ve güvenlik sorununun kalktığı tarihlerde dahi bundan pek vazgeçilemediği anlaşılmaktadır. Farklı Türk Boyları, şehrin farklı bölgelerine yerleşirken azınlıklar genellikle yan yana olmayı ve yerleşmeyi tercih etmişlerdir.⁷ Belirlenen bu ayrıma göre, Müslümanlar çoğunlukla Karagöz, Çukur, Tıslaki, Şekeroğlu mahallelerinde, Ermeniler Mahalle-i Ermeniyen (bugünkü İnönü Caddesi'nin kuzeyinde yer alan bölge), Akyol ve Bey mahallelerinde, Museviler ise Düğmeci Mahallesi ve çevresinde konumlanmışlardır.⁸ Ayrıca Osmanlı dönemine kadar birçok savaş ve saldırılara maruz kalan Antep kentinde, güvenliğin sağlanması için mahalleler kapılarla birbirinden ayrılmış, geceleri bu kapılar kapatılarak güvenlik ve mahremiyet sağlanmış ve farklı bir sokak görünümü meydana getirilmiştir.⁹ Mahalleler arasında yer alan bu kapılar ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.

Kentin en eski geleneksel dokusu özellikle “Bey Mahallesi¹⁰”, “Türk-tepe” ve “Kozluca” mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. İnceleme alanımız olan “Yaprak Mahallesi”, “Ali Neccar Külliyesi” ve ilişkili olduğu sokakların varlığına 14. yüzyıldan itibaren belgelerde rastlanmaktadır.¹¹ Bunların dışında, Kocaoğlan, Suyabatmaz, Boyacı, Düğmeci, Eyüpoğlu ve Karagöz mahallelerinin de varlığı bu yüzyıldan itibaren tespit edilmekte, sonraki tarihlerde de aynı mahalle isimleri belgelerde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Hicri 943 (1536/37) tarihli Liva defterine göre 16. yüzyılda kentte otuz üç

6 H. Canbakal, **17. Yüzyılda Ayntâb: Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset**, çev. Zeynep Yelçe, İletişim Yay., 1. Baskı, 2009, İstanbul, s. 42.

7 H. Uğur, **a.g.e.**, 2011, s. 43.

8 F. Tatlıgil, **a.g.e.**, s. 13.

9 Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, haz. Y. Dağlı - S. A. Kahraman - R. Dankoff, C. 9, Y.K.Y., 2005, İstanbul, s. 174-17.

10 Bey (Beğ) Mahallesi, 16. yüzyılda bazı Osmanlı idarecilerinin ikamet ettiği bir mahalledir. Bkz. H. Canbakal, **a.g.e.**, s. 40.

11 F. Tatlıgil, **a.g.e.**, s. 14.

mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler İbn Sikkak, İbn Eyyup, Şehreküstü, Tarla, İbn Şeker, Kadı, Çukur, Kozluca ve çalışma alanımızın güneydoğusunu teşkil eden Ali Neccar Külliyesi'nin de yer aldığı Ali Neccar Mahallesi'dir.¹² Aynı zamanda bu mahalleler hane sayıları açısından 16. yüzyılda en çok nüfusu barındıran yerleşimlerdir. Antep Liva Defteri'ne göre 1536, 1543 ve 1574 tarihlerinde Ali Neccar olarak geçen mahallenin varlığı tespit edilmekte ve bu mahallede nüfusun giderek artış gösterdiği anlaşılmaktadır.¹³

1869 yılı Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Antep'te yetmiş sekiz mahalle, 1905 yılı Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre ise yetmiş dört mahalle tespit edilmiştir.¹⁴ 18. yüzyıla kadar Türkmen oymaklarının kente göçleri aralıklarla devam etmiştir. Türkmenler mevcut mahallelere yerleşmek yerine kendi mahallelerini kurmak istemişler ve yerleşecekleri noktaları belirlerken diğer mahallelerden mümkün olduğunca uzak konumları tercih etmişlerdir. Zaman içerisinde artan nüfusu barındırmak için kurulan yeni mahalleler ise mahalleler arasındaki bu boşluklara yönelmiştir. 1869 yılı Halep Vilayeti Salnamesi'ne göre Antep'te yer alan mahalle adları arasında, Kurb-u Ali Naccar ve Kepkep Mahalleri'nin varlığı tespit edilmektedir.¹⁵ 20. yüzyıl başlarına kadar kentin sınırlarının çok fazla değişmediği tahmin edilmektedir. Bu durum 1950'lere kadar sürmüştür. 20. yüzyıl ortalarından sonra göç almaya başlayan kent, yeni nüfusu barındırabilmek için büyük bir hızla yapılaşmaya başlamış ve yeni oluşan mahalleler eski dokuyu kavrayacak şekilde gelişmiş ve artık geleneksel kent dokusunun korunması bakımından riskler ortaya çıkmıştır. Aynı riskli durum, Yaprak Mahallesi'ndeki bahsi geçen sokaklar için de geçerlidir ve biran evvel bu sokakların sağlıklılaştırılması, geleneksel Antep sokak dokusunun ve evlerinin koruma altına alınması gerekmektedir. İncelenen sokaklara kapıları açılan tescilli evler arasında yer alan 59, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 121, 145 ve 153 nolu parsellerde yer alan 1960 sonrasına ait yeni evler, gerek cephe görünümleri gerekse çoğunun çok katlı olması sebebiyle ge-

12 G. Gül, *Antep İli Bey (Kayacak) Mahallesi Geleneksel Doku Koruma ve Geliştirme Önerisi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. B. Işık Aksulu, 2005, Ankara, s. 19, çiz. 2.3; F. Tatlıgil, *a.g.e.*, s. 14.
13 F. Tatlıgil, *a.g.e.*, s. 14-15; H. Uğur, "Osmanlı İlk Dönemi (M.S. 1600) Ayıntap Şehri", *Antep Tarih Kültür Dergisi*, Y. 5, S. 28, Eylül/Ekim 2010, s. 20.

14 F. Tatlıgil, *a.g.e.*, 15.

15 *A.e.*, s.16, çiz. 3.1.

leneksel Antep sokak dokusuna uyum göstermemektedir.¹⁶

Yaprak Mahallesi’ndeki Sokaklarda Yer Alan Sivil Mimarlık Örneklerinin Geleneksel Sokak Dokusuna Katkısı:

Şose Sokak

Şose Sokak, Yaprak Mahallesi’nin batı sınırını teşkil etmektedir. Bu sokağa doğusundan 56, 57, 59, 60, 61 ve 62 numaralı parsellerdeki evler açılmaktadır. Bunlardan 57 nolu parselde yer alan tescilli evin, sokağa yansıyan dar cephesi, sokak dokusu açısından önemlidir. Kesme taş malzemeden inşa edilmiş ve beyaza boyanmış iki katlı cephede, “hayat” olarak adlandırılan avlusuna geçit veren, ahşap kirişleme sistemiyle örtülü giriş dehlizinin sokağa açılan ucunda avlu (cümle) kapısı bulunmaktadır (**Res. 1**). Kapı, basık kemerli bir açıklığa sahiptir. Ahşap kapının üzeri, geleneksel ev örneklerinde sıklıkla karşılaştığımız üzere saçla (tuduya) kaplanmıştır. Giriş dehlizinin üzerine denk getirilmiş dar odanın, tam giriş kapısının üzerinde, çitalarla sekiz küçük kareye bölünmüş, dikdörtgen şekilli, ahşap doğrama penceresi bulunmaktadır. Taş denizlikli pencerenin en üst kısmında, üçgen bir alınlık pencereyi taçlandırmıştır. Pencerenin yerinin seçiminde, kapı önünün ve sokağın gözlenebilmesi temel belirleyicidir. Üçgen alınlık, 19. yüzyıla ait Neo-Klasik üslubunda inşa edilmiş yapılarda karşımıza sıklıkla çıkmakta ve tarihlendirme açısından ipuçları sunmaktadır.

Dere Kenarı Sokak

Dere Kenarı Sokak, Yaprak Mahallesi’nin güney sınırını teşkil etmektedir. Sokağa, güneyden Ali Neccar Camii ile doğudan batıya doğru 68, 69, 70, 74, 144, 145, 84, 88, 89, 120 ve 121 nolu parsellerdeki evler sınır oluşturmaktadır. Bu parsellerden 74, 144, 88, 89 ve 120 numaralı parsel-

¹⁶ Yüksek Mimar ve Restoratör Gonca Gül başkanlığında hazırlanan “*Yaprak Mahallesi Sokak Sağlıklaştırma Projesi*” kapsamında ilgili mahalleden sorumlu Şehitkâmil Belediyesi Başkanlığı, Sokak Sağlıklaştırma Projesini gündeme almış ve bu konuda somut adımlar atılmaya başlanmıştır.

lerde yer alan evler, tescil edilmiştir ve geleneksel Antep evleri içerisinde önemli yere sahip özgün örneklerdir. Bunun dışındaki evlerin hepsi yenisidir. Yeni evlerin bir kısmı geleneksel dokuya daha uygun bir görünüm sergilemektedirler. Yaprak Mahallesi'nin doğusunda Ali Neccar Külliyesi yer almaktadır.¹⁷ Külliye medrese, sebil ve camiden meydana gelmektedir. Külliyenin avlusuna giriş doğudandır. Cami, Dere Kenarı Sokağı'na paralel uzanmakta ve sokağa güneyden sınır teşkil etmektedir.

Bahsi geçen parsellerdeki yapıların Dere Kenarı Sokağı'na bakan avlu cepheleri doğudan batıya doğru takip edildiğinde, geleneksel doku için önem arz eden özellikler gözlenmektedir. 120 nolu parselde yer alan sivil mimarlık örneği bazı değişikliklere uğramış olsa da bir kısım özgün özelliklerini koruyabilmiş tescilli bir eserdir. Geleneksel Antep evlerinde olduğu gibi bu evde de kesme taş malzeme kullanılmıştır. Ev zemin, birinci normal kat ile çatı katlarından meydana gelmektedir. Birinci normal katın sokağa bakan cephesindeki en önemli detay, cepheye estetik görünüm kazandıran merdivenleridir (**Res. 2**). Birinci normal kattan çatı katına çıkışı sağlayan taş merdivenlerin güney cepheye yansıyan konsolları, özenle muhafaza edilmesi gereken geleneksel mimari öğelerdir. Cepheye ayrı bir estetik katan bu merdivenin çıkıntıları, ankastre olarak yapılan merdiven basamaklarının, duvar içinde kalan uçları uzun tutulup, duvarın dışına taşırılmıştır. Böylelikle taş duvarın sağır cephede oluşturduğu ağır etki, bu taş konsolların yarattığı görünümle azaltılmıştır. Bu katı güney cepheden iki pencere aydınlatmaktadır. Bunlardan cephenin solundaki üst kısmı yuvarlak kemerli, dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı ahşap doğrama bir penceredir. Sağdaki pencere yine ahşap doğrama, dikdörtgen formlu bir penceredir. Çatı katını güney cepheden aydınlatan tek unsur, üst kısmı sivri kemerli, ahşap doğrama çerçeveye sahip, bölgede "kuş taçası" olarak bilinen penceredir.¹⁸ Bu tip pencereler evlerin hem avlu hem de

17 Külliye ait bir kitabe mevcut olmadığından külliyei meydana getiren yapıların kesin inşa tarihleri bilinmemektedir. Külliye ait yapılardan camiye ait minarenin mukarnaslarının üslubu yenilenmiş olsa da caminin il olarak 14. yüzyılda inşa edilmiş olabileceğine dair delil olarak gösterilmektedir. 1586 tarihli bir Şer'i Mahkeme Sicili bir kaç camiyle birlikte bu külliyenin camisine de 1500 altın vakfedildiğini göstermekte, Nusret Çam bu yenileme çalışması esnasında camiye bazı çinili bezemelerin ilave edildiğini aktarmaktadır. Bu onarım dışında cami 1798, 1816–1820, 1827–28, 1952, 1970 ve 1994 yıllarında tamirler geçirmiştir. Nitekim külliyenin bir parçası olan sebile ait 1816 tarihli kitabe bu onarımlardan birine işaret etmektedir. Bkz. N. Çam, **a.g.e.**, s. 25-26.

18 Kuş taçası olarak bilinen pencereler evlerin cephelerinde, oda pencerelerinin hemen

sokak cephelerine estetik bir görünüm kazandırmaktadır. Ayrıca pencere ahşaptan bir kafesle kapatılmıştır. İki yana eğimli, alaturka kiremitle kaplı kırma çatının, sokağa bakan cephesinde kesme taş malzemenen yapılmış bir baca görülmektedir. Üstü kapalı, yanlarda duman delikleri olan bacalar, geleneksel Antep evlerinde yaygındır ve sokak silüetine katkıda bulunmaktadır.

88-89 nolu parsellerde yer alan evlerin her ikisi de iki katlıdır (**Res. 3**). Evlerin güney cephelerindeki detaylar 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başlarına ait uygulamalardır. Geleneksel görünümüyle sokak dokusuna katkıda bulunan öğeler arasında 1. normal kata ait pencereler, kuş tağaları ve bardakaltı¹⁹ bölümüne ait kafesli pencereler ile 88 nolu parsel üzerinde konumlanmış evin çatısında yer alan kesme taştan baca gelmektedir. 88 ve 89 nolu parsellerde yer alan evlere ait 1. normal kat pencereleri birbiriyle benzemekte ve uyum göstermektedir. Bu pencerelerden 89 nolu parselde yer alan eve ait olanı ahşap kepenklerini koruyabilmiş olması açısından ayrıca önemlidir.

Dere Kenarı Sokağı'nın geleneksel Antep sokak dokusuyla uyum gösteren cephe görünümüne sahip diğer ev örnekleri, 144 ve 74 nolu parsellerde yer alan tescilli evlerdir (**Res. 4**). Bu evlerden 74 nolu parseldeki evin çatı altı hizasında görülen çokgen formlu pencereleri kuş tağalarıdır. Formu itibarıyla farklı örneklerdir. Üst katları aydınlatan dikdörtgen formlu ve üst kısmı basık kemerli pencereler sıklıkla geleneksel Antep evlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Kepkep Sokak

Kepkep Sokak, Yaprak Mahallesi'nin kuzey sınırını teşkil etmektedir.

üzerinde yer almaktadır. Bu pencereler yüksek tavanlı odalara hem daha fazla ışık sağlamakta ayrıca kuşlara yuva oluşturmaktadır. Kuş tağaları yıldız, haç, oval v.s. gibi farklı formlara sahip olabilmektedir. Bazı örneklerde bu tip pencerelerin ayrıca ahşap kafesli oldukları görülür. Urfa evlerinde de kuş tağaları yaygın şekilde kullanılmıştır. Urfa evleri kuş tağaları hakkında bkz. Z. Akkoyunlu, **Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 148-150.

19 Çatı arasında yer alan ve depo amaçlı kullanılan mekânlardır. Bu mekânlara çıkış genellikle oda içlerindedir. Bardakaltı, tağaları olarak bilinen pencerelerden ışık almakta ve havalanmaktadır.

Bu sokağa kuzeyden Şose Sokak, Bay Ahmet Çıkmazı, Canoğlu Çıkmazı, Bay Asım Çıkmazı ve Dere Kenarı Sokağı açılmaktadır. Sokağa cephesi olan parseller batıdan doğuya doğru 62, 63, 64, 65, 78, 152, 153, 79, 80, 85, 127, 156, 96 ve 97 nolu parsellerdir. 97 nolu parsel, Ali Neccar Külliyesi'nin yer aldığı alandır. Bahsi geçen parsellerde yer alan evlerden 78, 152, 80, 85, 127 ve 96 nolu parsellerde yer alan evler, geleneksel Antep evlerine örnektirler ve sokak dokusuna önemli katkıları bulunmaktadır **(Res. 5)**.

Şose Sokak'tan Dere Kenarı Sokağa doğru uzanan hat takip edildiğinde, 152 nolu parseldeki iki katlı evin kuzey cephesindeki üst kısımları basık kemerli, dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı ahşap çerçeveli pencereleri, sıklıkla geleneksel Antep evlerinin cephelerinde gözlemlediğimiz forma uygundur **(Res. 6)**. Üst katın aynı formu tekrar eden pencereleri tespit edemediğimiz bir tarihte kesme taş örgüyle örülerek kapatılmıştır. Altı üstlü pencerelerin yer aldığı cephenin bu bölümü, sokağa doğru yüzeysel bir çıkma yapmaktadır. Bu taşmanın yan cephesinde sivri kemerli bir pencere açıklığı mevcuttur. Cepheyi yer yer kaplayan çimento sıvanın kaldırılarak kesme taş örgünün ortaya çıkarılması sokak görünümünü açısından faydalı olacaktır.

80 nolu parselde yer alan ev, zemin, 1. normal kat ve çatı katından meydana gelmektedir. Gerek bu ev gerekse hemen bitişiğindeki 85 nolu parselde yer alan ev, özellikle geleneksel mimari öğelerini muhafaza edebilmiş önemli ve nadir örneklerdir. 80 nolu parseldeki evin 1. normal katından çatı katına yani "bardak altı" olarak geçen ve genellikle depo amaçlı olarak kullanılan çatı arasına geçişi sağlayan taş merdiveni, Antep il merkezindeki geleneksel konut örneklerinde rastladığımız şekliyle dışarı doğru çıkma yapmakta, sağır cepheye estetik ve hareketli bir görünüm kazandırmaktadır **(Res. 7)**. Sıklıkla kullanılmış bir pencere formu olarak, üst kısmı basık kemerli dikdörtgen açıklıklı pencere, bu evin kuzey cephesinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu pencere özellikle özgün görünümünü yitirmiş evlerin pencerelerine ışık tutacak mahiyette bilgiler sunmaktadır ve korunması önemlidir. Özellikle de ahşap kafeslerinin günümüze değin korunabilmiş olması açısından nadir bir örnektir **(Res. 7)**. Cephenin sokağa katkılarından biri de alaturka kiremit kaplı kırma çatıda yer alan kesme taş örgülü bacasıdır.

85 nolu parselde yer alan evin kuzey cephesinde, düz çıkma²⁰ uygulaması görülmektedir (**Res. 8**). Ayrıca geleneksel uygulamaya uygun olarak çıkmanın cephesi saçla kaplanmıştır. Benzer şekilde evin Bay Asım ve Canoğlu Çıkma sokaklarına açılan cephelerindeki çıkmalar da saçla kaplıdır. Evin “hayat” olarak adlandırılan avlusuna bakan güney cephesinde, üst bölümü basık kemerli pencereler tercih edilmesine karşılık, çıkma bölümlerinin yan cephelerinde tercih edilen pencereler dikdörtgen şekilli ve üst bölümleri üçgen alınlıklıdır. Bu uygulama daha çok 19. yüzyılda uygulanmış Neo-Klasik üslubuna ait uygulamalara gönderme yapmakla birlikte, sivil mimarlık örneğinin genel özelliklerinden hareketle 19. yüzyıla veya 20. yüzyıl başına ait olabileceği tahmin edilmektedir.

85 nolu parselde yer alan sivil mimarlık örneğinden hemen sonra Bay Asım Çıkma yer alır. Bu çıkma sokaktan hemen sonra, 127 nolu parselde yer alan evin mimari özellikleri, geleneksel sokak dokusuna katkıları açısından önemlidir. Bu ev de 85 nolu parseldeki ev gibi Kepkep Sokağına doğru taş konsollar üzerinde yer alan çıkmalara sahiptir. Farklı olarak çıkma sadece kuzey cepheyle sınırlıdır ve yine geleneksel uygulamaya uygun şekilde saçla kaplanmıştır (**Res. 9**). Üst katın cephesindeki pencereler dikdörtgen açıklıklı, ahşap çerçeveli özgün çerçevelerdir.

Bay Ahmet Çıkma

Bay Ahmet Çıkma sokakları kuzey-güney doğrultulu iki çıkma sokak ve bunları doğu-batı doğrultusunda birbirine bağlayan bir sokaktan meydana gelmektedir. Bu sokaklara cephesi olan, geleneksel sokak dokusuna katkısı olan evler ve avlu cepheleri arasında 67, 78, 123, 124 ve 152 nolu parsellerde yer alan tescilli eserler gelmektedir.

152 nolu parselde yer alan evin hem Kepkep Sokağına hem de Bay Ahmet Çıkma'na bakan cepheleri bulunmaktadır. Antep evlerinde sıklıkla karşılaşılan bir uygulama da sokağına açılan avlu kapılarının üstündeki kitabeler veya bazı örneklerde görüldüğü üzere ev sahibinden hacca giden varsa, bunu belirten, saç üzerine yapılmış kâbe tasvirli renkli resimlerdir.²¹

²⁰ Parsel çizgisi düzgün olan sokaklarda yer alan evlerde, evin sokağına bakan cephesinde, zemin kat duvarlarına paralel olarak üst katlarda uygulanmış olan çıkma biçimidir.

²¹ Güneydoğu şehirlerinde örneğin Urfa'da, ayrıca Suriye ve Filistin bölgesindeki evlerin

Bu evin kapısında da böyle bir tasvir görülmektedir.

Canoğlu Çıkmazı

Canoğlu Çıkmazı, Yaprak Mahallesi’ni kuzey-güney doğrultusunda geçen çıkmaz sokaklardan biridir. Bu sokağa açılan tescilli eserler arasında 81, 82, 84, 85 ve 86 nolu parsellerde yer alan evler gelmektedir. Sokaktaki en önemli uygulamalardan biri, yerel mimaride “kabaltı” olarak bilinen geçittir.²² Geleneksel sokak dokusu için oldukça önemli bir uygulama olan bu tip bir detaya, 81 ve 82 nolu evlerin sokağa taşıdığı noktalarda rastlamaktayız (**Res. 10-12**). Ahşap kirişleme sistemiyle örtülmüş, dikdörtgen açıklıklı bu geçidin muhafazası geleneksel sokak dokusu için oldukça önemlidir ve korunmaya değerdir.

Kepkep Sokak’tan Dere Kenarı Sokağı’na inen Canoğlu Çıkmazı’nın batı cephesinde, kuzeyden güneye inen hatta Kepkep Sokağı’na değinirken ele aldığımız 85 nolu parseldeki ev gelmektedir. Evin batı, kuzey ve doğu cephelerinde çıkmalar mevcuttur. Bu çıkmalardan batı cephedeki çıkma, Canoğlu Çıkmazı’na üçgen alınlıklı bir pencere ile açılmakta, ayrıca batı cephesindeki saç kaplı çıkma geleneksel sokak dokusuna katkıda bulunmaktadır (**Res. 13-14**). 86 nolu parseldeki evin sokağa bakan iki katlı cephesinin özellikle sağır dokusu, çıkmaz sokak dokularında ve dar sokaklarda Antep evlerinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Üst kattaki saç kaplı cephede yer alan dikdörtgen açıklıklı, ahşap kafesli pencerelerle alaturka kiremitle örtülü kırma çatıdaki kesme taş örgülü baca, tarihi sokak dokusu için önemlidir.

---

kapılarında bu tür Kâbe tasvirli saç levhalara veya boyama ile yapılan uygulamalara rastlanmaktadır. Bunlar aynı zamanda bir çeşit sosyal statü simgesidir. Çünkü Hacca gitmek sosyal ve ekonomik yönden iyi durumda olduğunun göstergesidir.

22 Kabaltı kelimesindeki “kab” oda, “kabaltı” ise oda-altı anlamına gelmektedir. Bkz. B. Bolak Hisarlıgil-Belkis Uluoğlu, “Geleneksel Anadolu yerleşmelerinde “ara”ların hermeneutik-fenomenolojisi”, **İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi (Mimarlık, Planlama, Tasarım)**, C. 7, S. 2, Eylül 2008, s. 71.

17. Yüzyılın ikinci yarısına ait Gaziantep Şeriyeye Sicilleri’ne ait kayıtlarda evlerin özelliklerine ve satış fiyatlarına değinilmektedir. Bu belgelerde “kabaltı” kelimesi yerine “altı kaba çatılı beyt” ifadesi geçmektedir. Bkz. İ. Kıvrım, “17. Yüzyılda Gaziantep’te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Y.6, S. 10, 2009, s. 74.

Bay Asım Çıkmazı

Yaprak Mahallesi'nin doğusunda kalan son çıkmaz sokaktır (**Res. 15**). Bazı mimari öğelerinden dolayı geleneksel sokak dokusu için önemlidir. Buna katkısı olan öğelerin yoğun olarak gözlendiği cephe, sokağın doğu cephesidir. Bu sokağa açılan avlu cepheleri, daha az müdahale geçirmiştir. 127 nolu parselde yer alan evin avlu duvarı üzerinde yer alan girişleri, özgün görünümünden pek bir şey yitirmemiştir. Yalnız bu girişlerden güneyde kalanı, kapının iptali nedeniyle kesme taş örgüyle örülerek kapatılmıştır. Her iki kapının iki yanında, siyah renkli bazalt taş ile normal kesme taş bir arada alternatifli olarak kullanılmış ve cepheye hem hareket hem de estetik bir görünüm kazandırılmıştır. Bu iki kapıdan kuzeydekinin üzerinde, bazı Antep evlerinin üst kat pencerelerinde rastladığımız şekliyle silme şeklinde bir üçgen alınlıklar göze çarpar (**Res. 16**). Bu kapının güneyinde kalan, yuvarlak kemer açıklıklı diğer kapının kilit taşına denk gelen bölümü, volütler yaparak dışarı taşırılmış, böylece kemere hareket kazandırılmıştır (**Res. 17**), (**Şek. 2**). 126 nolu parselde yer alan evin sokağa bakan avlu duvarlarının üzerindeki duvar semeri (harpuşa), avlu cepheleri fazla bir müdahale geçirmediğinden korunabilmiştir. Bu duvarın alt sıralarında ise bosajlı teknikte örülmüş bir duvar örgüsü tespit edilmektedir. Benzer duvar örgüsü, aynı parseldeki evin zemin kat ve üst kat cephelerinde, ayrıca 91 nolu parseldeki evin avlu duvarlarında da görülmektedir. Bu sokağa açılan cephelerden 126 nolu cephenin avlu girişlerinden birinde, ev sahiplerinden hacca giden birilerinin olduğunu temsil eden kâbe tasvirli bir levha takılmıştır. Sokağın en sonunda, el biçimli kapı tokmağı bulunan, üzeri “mih” adı verilen çivilerle dekore edilmiş, yuvarlak kemerli bir kapı bulunmaktadır (**Res. 18**).

Değerlendirme ve Sonuç

Geleneksel Antep evlerinde, sokağa bakan cephelerde, taş ve ahşap konsollar üstünde, bağdadi tekniğinde yapılmış çıkmalar sıklıkla göze çarpmaktadır. Bu çıkmaların cephelerinin bu kente özgü farklı bir uygulama olarak genellikle saçla kaplı olduğu gözlenmektedir.²³ Antep evlerinde yapının üst kotta sokak ile ilişkisini sağlayan çıkmalar, yerel adı ile “köşk-

²³ Evlerin cephelerinin saçla veya çinkoyle kaplanması uygulaması özellikle il merkezinde ve Kilis'te oldukça yaygındır. Bkz. N. Çam, **a.g.e.**, s. 544.

ler”, düz ve gönyeli olmak üzere farklı biçimlerde şekillendirilmiştir. Parseldeki düzenlemelerin çıkmanın tipini belirlediği anlaşılmaktadır. Parsel çizgisi düzgün olan sokaklarda yer alan evlerde düz çıkmalar uygulanmıştır. Düz çıkmalar, evin sokağa bakan cephesinde, zemin kat duvarlarına paralel olarak oluşturulmuştur. Gönyeli çıkmalar ise parsel çizgisi düzgün olmayan sokaklarda yer alan evlerde görülmektedir. Açık yaparak dönen sokaklarda, zemin kat sokak çizgisine uydurulmuş, üst katta düzgün geometrik planlı bir mekân oluşturmak amacıyla gönyeli çıkma uygulanarak çarpıklık giderilmiştir. Böylece çıkmalar sayesinde sokağa ayrı bir estetik görünüm kazandırılmıştır.

Yaprak Mahallesi’ndeki sokaklar gözden geçirildiğinde, sonraki dönem müdahaleleriyle özgünlüğünden bazı detayları yitirse de, sokakların iki yandan sınırlarını belirleyen ve aynı zamanda geleneksel evlerin avlu (hayat) duvarlarını meydana getiren duvarların, özellikle alt kısımlarının, sağır ve hareketsiz olarak tasarlandıkları anlaşılmaktadır. Anadolu’da, Türk-İslam aile yaşantısının dışı kapalılığı, konutların da içe dönük olarak düzenlenmesini gerektirmiştir. İslam toplumunda, aile yaşantısının gizliliği de düşünülünce konut, kamusal mekândan (yol, sokak) geçiş mekânları (avlu) ile oldukça uzaklaştırılmıştır.²⁴ Bu özellik, Yaprak Mahallesi’ne ait sokaklarda kendini belli etmektedir. Sokakların daralıp genişleyen, eğimli ve dar bir yapıya sahip olduğu gözlenmektedir. Sokağın her iki yanında yer alan evlerin, gerek yüksek avlu duvarlarının gerekse üst katlarının ve çatılarının sağladığı gölge, sokak da yazları serin koşulların yaratılmasına olanak sağlamaktadır. Sokaklarda, kesme taştan yüksek avlu duvarları, evlere ait taş konsollar üstünde dikdörtgen ve gönye çıkmalar, pencereler, avlu kapıları ve sağır taş zemin kat duvarları karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Sokaklar bazen sokağa açılan evler dışında hiçbir yere geçit vermez ve çıkmaz sokağa dönüşmektedirler. Nitekim çalışma alanımız olan Yaprak Mahallesi’nde de Bay Ahmet Çıkmazı, Canoğlu Çıkmazı ve Bay Asım Çıkmazı olmak üzere üç adet çıkmaz sokak yer almaktadır.

İl merkezindeki bazı sokaklarda, Urfa, Mardin, Adana, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Kilis, Siirt, Bitlis ve Şırnak gibi Anadolu şehirlerinde, Anadolu sınırları dışında özellikle de Arap coğrafyalarında sıkça rastlandığı şekliyle evlerin ve bazı yapıların yol üzerinden devam ettirildikleri ve yolu kesmemek amacıyla da sokağa denk gelen kısmın bir kemer açık-

24 N.G. Yoldaş, a.g.e., s. 46.

lığı veya dikdörtgen geçit Şeklinde geçildiği uygulamalar görülmektedir. Antep'te "kabaltı" adı verilen bu tip bir uygulamayı Yaprak Mahallesi'nde Canoğlu ıkmağ Sokağı'nda tespit etmekteyiz. Antep'te geleneksel dokusunu muhafaza edebilmiş sokaklarda bu tip başka örneklere de rastlamaktayız.²⁵ Diğer Güneydoğu Anadolu Şehirleri dışında (Urfa²⁶, Mardin²⁷), Antep'in yoğun iliŐkilere ve yakın benzerliklere sahip olduğu Suriye'de ise bu tip geçitler "abbara" adıyla bilinmektedir (**Res. 19**). Geçit iŐlevi sunan bu tip koridorlar hem gölgelik sağlamakta hem de rzgr koridoru yaratarak, sıcak yaz günlerinde sokak üzerinde serin bir havanın oluŐmasına imkn tanımaktadır. Ayrıca yollar dar ve kıvrımlı yapılarak, avlu duvarları yüksek tutulmuŐ, köşk ve saçakların çıkmalarıyla iklim sebebiyle sicağa karŐı alınan tedbirler daha da arttırılmıŐtır.

Yaprak Mahallesi'ndeki evlerde iki farklı renkteki taşlarla meydana getirilmiş almaŐık örgülere sıklıca rastlanmaktadır. Sokağa estetik bir görünüm kazandıran bu uygulamalara evlerin avlularında daha sıklıca rastlanmaktadır. Özellikle de avlu zeminlerinde iki renkli taş iŐçiliđi oldukça yaygındır. Bu tip almaŐık örgülü uygulamalara Anadolu'da özellikle Diyarbakır evlerinde, Anadolu dışında yakın bir coğrafya olan Suriye'de sıklıca rastlanmaktadır²⁸.

25 İl merkezinde kabaltı bulunan diğer sokak ve mahalleler Őunlardır: Boyacı Mah. Sıra eŐme Sok.'taki kabaltı, ukur Mah. Ahmet Dai Sok. Çukur ıkmağı'ndaki kabaltı, Daracık Mah. Acemoğlu Sok. Öksüzler Camii KarŐısı ıkmağ Kabaltı, Eyüpoğlu Mah. KastelbaŐı Cad. 1 ve 2 nolu ıkmağ Kabaltıları, Kepenek Mah. Őıh Hamam Sok.'taki kabaltı, Kocaoğlan Mah. Őehitler Cad. EmiŐen Geçidi'ndeki kabaltı, Kozluca Mah. Tekke Camii Kabaltı Geçidi, SeferpaŐa Mah. Dayı Ahmet Ağa Sokağı ıkmağ Kabaltı, SeferpaŐa Mah. Kaneveti Sokak ıkmağ Kabaltı, Őahinbey Mah. Kalender Sokak Hanifioğlu ıkmağı Kabaltısı, Şekeroğlu Mah. Gceyli Sok.'taki kabaltı, Şekeroğlu Mah. Kemerli Sok.'taki kabaltı, TiŐlaki Mah. Kayaaltı Sok.'taki ahşap kabaltı ve TiŐlaki Mah. Kayaaltı Sok.'taki tonoz kabaltı. Bu konu hakkında bkz. M. Atılđan, "Antep Kabaltıları (Unutulmaya Yüz Tutan Mimari Değerimiz)-1", **Antep: Tarih Kültür Dergisi**, Y. 3, S. 28, Eylül-Ekim 2010, s. 8-17; M. Atılđan, "Antep Kabaltıları (Unutulmaya Yüz Tutan Mimari Değerimiz)-2", **Antep: Tarih Kültür Dergisi**, Y. 5, S. 29, Kasım-Aralık 2010, s. 16-25.

26 Urfa geleneksel sokak dokusu ve kabaltıları için bkz. A. C. Kürkçüoğlu, "Őanlıurfa Mimari Eserleri", **Őanlıurfa**, 1997, Ankara, s. 84.

27 Mardin'deki kabaltı (abbara) rneklere için bkz. N. Dalkılıç-I. Aksulu, "Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri zerine Bir İnceleme", **Gazi ni. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C.19, No: 13, 2004, s. 315, 322 ve Şek. 19.

28 Diyarbakır evlerinde görülen renkli taş iŐçiliđi için bkz. O. C. Tuncer, **Diyarbakır Evleri**, Diyarbakır ByŐehir Belediyesi Yayınları, 1999, s. 20-21, 24-25, 28-30, 32-

Antep’te geleneksel özelliklere sahip evlerin cephelerinde olduğu gibi Yaprak Mahallesi’ndeki evlerde de sokak cephesinin avlu cephesine oranla çok daha sade bir görünüme sahip olduğu çok açıktır. Sokak cephesinde, mahremiyeti korumak için, yüksek avlu duvarları ve zemin katta sağır duvarlar vardır. Üst katlarda, taş konsollar üzerinde dikdörtgen ya da gönye çıkmalar, bu çıkmalarda, ahşap kafesli, genelde kemerli yapıya sahip oda pencereleri ile bunların üzerinde mekâna daha fazla ışık ve hava sağlayan kuş pencereleri veya geleneksel tabirle “kuş tağaları” bulunmaktadır. Kuş tağalarının yoğunluğunun avlu cephelerine bakan cephelerde sokak cephelerine göre çok daha fazla olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca çatı arasına çıkan merdivenin dış cephede oluşturduğu kademe ve parseli düzgün olmayan yapılarda, üst kattaki planı düzeltmek için, bu katta taşların üst üste kaydırılarak kademelendirilmesi, ağır taş cephenin dış görünümüne hareketlilik kazandırmıştır.

Geleneksel ev mimarisinin katkıda bulunarak şekillendirdiği sokak dokuları dışında, Antep’te ticari yapıların yoğun olduğu sokaklarda daha farklı bir tasarım anlayışından bahsetmek mümkündür. Bu tasarım anlayışını belirleyen temel nokta ise işlevselliktir. Yaprak mahallesinde ticari dokuya dair bir örnek yer almamaktadır. Bu sebeple de ticari dokunun hâkim olduğu Gümrük Caddesi, Uzun Çarşı Caddesi, Hamdi Kutlar Caddesi ve 1936–45 yılları arasında genişletilen Suburcu, Karagöz, Gaziler Caddeleri, İsmet Paşa ve Atatürk Bulvarı’ndaki gibi ticari trafiği rahatlatacak geniş ve düzenli yol dokusuna bu mahallede ihtiyaç duyulmadığı ve buna uygun bir sokak yol tasarımının şekillendiği karşılaştırmalar sonucu görülmektedir. Bu tasarımın temel sebebi, Yaprak mahallesi tamamıyla bir konut alanıdır. Ticari hayatın belirleyici olduğu sokak dokuları dışında, geçmişte, Antep kent merkezinde, mahallelerin daha çok dini gruplara göre de ayrıldığı ve şekillendiği tespit edilmektedir. Antep kentinde dini yapıların konumlarından ve bazı yapılarda yer alan kitabelerden anlaşıldığı üzere, farklı dinlere ait gruplar, kendi mahallelerini oluşturmuşlardır. Aslında bu durum ne Antep’e ne de bu dokunun oluşmaya başladığı tarihlere ait bir uygulamadır. 14. yüzyıla ait Ali Neccar Külliyesi de bu mahallenin çekirdeğini meydana getirerek, Müslüman mahallesinin kuruluşuna ön ayak olmuştur.

Yaprak mahallesi sınırları içerisinde kalan sokaklar ve çıkmaz sokaklara avlu (cümle) kapılılarıyla açılan tescilli ve tescilsiz taşınmaz sivil mi-

marlık örneklerinin sokağa bakan cepheleri, avlu duvarları ve geleneksel mimari elemanları sokak dokusuna katkıda bulunan en önemli unsurlardır. Bu mahalle, kaleye yakın oluşu sebebiyle kentin dönem kaynaklarından da tespit edildiği üzere en eski mahallelerinden biridir. Nitekim en geç 14. yüzyıldan itibaren varlığı kesin olarak tespit edilmektedir. Bu bağlamda mahalle, kentin önemli dini merkezlerinden biri olan bu külliye yakın oluşu ve özgün sivil mimarlık örnekleriyle kısmen korunabilmiş sokak dokusu açısından önem arz eden ve korunmaya değer olan bir yerleşim alanıdır.

Şekil 1: Yaprak Mahallesi'ndeki sokaklar (Y.Mim. ve Rest.: Gonca Gül-Ayşe Korkmaz; Harita Müh.: Osman Tezel ve Stajyer: İbrahim Yıldırım, Ekim 2010)

Resim 1: 57 parsel numaralı evin Şose Sokağına açılan avlu (cümle) kapısı (sağda), (G. Gül, 2010)

Resim 2: Dere Kenarı Sokağı'na açılan, sağdan sola doğru birbirine bitişik 120, 89 ve 88 nolu tescilli evler (G. Gül, 2010)

Resim 3: Dere Kenarı Sokağı'na açılan sağdan sola doğru birbirine bitişik 89 ve 88 nolu tescilli evlerin sokak cepheleri (G. Gül, 2010)

Resim 4: Dere Kenarı Sokağı'na açılan, sağdan sola doğru 144 ve 74 nolu parsellerde yer alan tescilli evlerin güney cephelerinin görünümü (G. Gül, 2010)

Resim 5: Kepkep Sokağına açılan 78 nolu parseldeki evin avlu duvarları
(G. Gül, 2010)

Resim 6: Kepkep Sokağına açılan 152 nolu parseldeki evin kuzey cephesi
(G. Gül, 2010)

Resim 7: Kepkep Sokağına açılan 80 nolu parseldeki evin kuzey cephesi
(G. Gül, 2010)

Resim 8: Kepkep Sokağına açılan 85 nolu parseldeki evin kuzey cephesinde yer alan taş konsollu çıkma (G. Gül, 2010)

Resim 9: Kepkep Sokağına açılan 127 nolu parseldeki evin sokağına taşma yapan üzeri saç kaplı çıkması (G. Gül, 2010)

Resim 10: Canoğlu Çıkması'ndaki ahşap kirişleme sistemiyle örtülmüş kabaltının görünümü - kuzeye doğru bakış (G. Gül, 2010)

Resim 11: Canoğlu Çıkmazı'ndaki ahşap kirişleme sistemiyle örtülmüş kabaltının görünümü - güneye doğru bakış (G. Gül, 2010)

Resim 12: Canoğlu Çıkmazı'ndaki kabaltının üzerindeki evin cephesinden detay - güneye doğru bakış (G. Gül, 2010)

Resim 13: Kuzeyden Kepkep Sokağına, doğudan Canoğlu Çıkması'na açılan 85 nolu parseldeki evin geleneksel özelliklerini koruyabilmiş taş konsollu, çıkmalı cepheleri (G. Gül, 2010)

Resim 14: Doğudan Canoğlu Çıkması'na açılan 85 nolu parseldeki evin, sokağına çıkma yapan saçla kaplanmış cephesi (G. Gül, 2010)

Resim 15: Bay Asım Çıkmaşı'nın Kepkep Sokağına açılışı (G. Gül, 2010)

Resim 16: Bay Asım Çıkmaşı'nın doğusundaki, renkli taşlarla iki yandan bezenmiş üçgen alınlıklı avlu (hayat) kapısı (G. Gül, 2010)

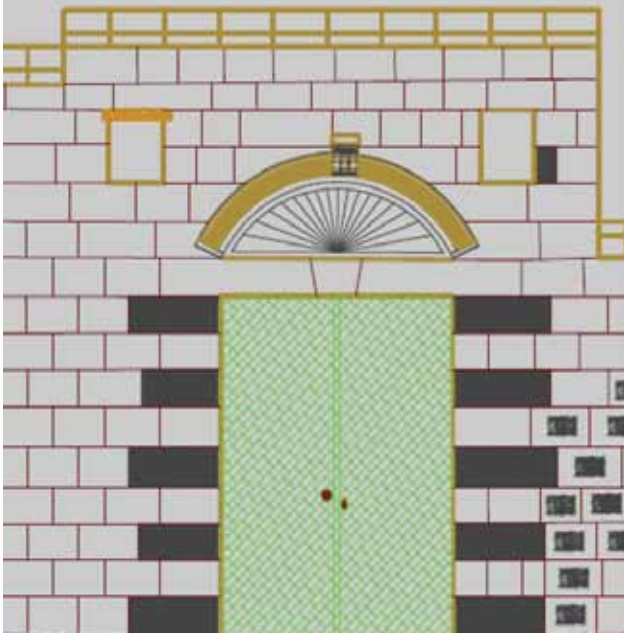

Resim 17: Bay Asım Çıkmaşı'nın doğusundaki renkli taşlarla iki yandan bezenmiş, örülerek daha sonradan kapatılmış yuvarlak kemerli avlu (hayat) kapısı (G. Gül, 2010)

Resim 18: Bay Asım Çıkmazı'nın sonundaki el biçimli kapı tokmağına sahip kapı örneği (G. Gül, 2010)

Şekil 2: 127 nolu parseldeki evin avlu kapısı (G. Gül, 2011)

Resim 19: Halep'ten 17. yüzyıla ait bir abbara
(http://en.wikipedia.org/wiki/Armenians_in_Syria)